

20,26%), 414-et (32,02%) jövevényt tekint. A fennmaradó 470 szó (36,35%) nincs ugyan ellátva etimológiai vonatkozású megjegyzéssel, de ezeket PAASONEN nem tartja egytől egyig ismeretlen eredetűnek, egy részük például (69 szó = 5,34%) – morfonológiai felépítésüknél, illetve más címszavakra való utalásuknál fogva – belső keletkezésűnek számítható. Ha mindehhez még azt is figyelembe vesszük, hogy a kresztomátia szerzője a szóbokrosítás elvét követi, s így szójegyzéke a tőszavakhoz sorolt származékszavakkal és összetételekkel együtt voltaképpen kétezernél is több önálló lexémából áll, akkor glosszáriumában a belső szóalkotással létrejött mordvin szavak százalékos aránya a 40%-ot is elérheti. A kis erza–mordvin etimológiai szótár 902 címszava közül CIGANKIN és MOSZIN 593 szót (65,74%!) számít ősi elemnek, 158-at (17,51%) kölcsönszónak, a további 151 szót (16,74%) pedig belső keletkezésű szónak. Az idegen eredetű szókészlet túlnyomó többsége mindkét etimológiai jegyzékben orosz (333 = 27,75%, illetve 74 = 8,20%) és török (66 = 5,10%, illetve 61 = 6,76%) jövevényt tartalmaz. A két művel kapcsolatos számadatokat megvizsgálva – többek között – feltűnő még: 1. az erza etimológiai szótár szerzői a mordvin alapszókincsnek közel a kétharmadát ősi elemként magyarázzák, de 2. szófejtő szótárunkban egyetlen ismeretlen eredetű szóról sem tesznek említést; 3. PAASONEN iráni réteget nem jelöl meg munkájában (az EESI.-ban 19 ilyen elemről van szó = 2,11%); 4. CIGANKIN és MOSZIN szótára tekintettel van a belső szóalkotással és szóteremtéssel keletkezett mordvin szóanyag elkülönítésére (120 szó = 13,30%, illetőleg 31 szó = 3,44%).

A fenti szófejtő munkák, valamint az uráli etimológiai szótár mordvin anyagának az ősi mordvin szókészletre vonatkozó számarányai (vö. ZAICZ: Urálistikái tanulmányok 2: 397 kk.) alapján, rendkívül óvatos becsléssel, a régebbi (a 20. századnál korábbi) is adatolható) mordvin szókészlet körülbelül egyenlő arányban, közel 30–30%-ban tartalmazhat ősi eredetű – az uráli, finnugor, finn-permi, finn-volgai korból származó – szóelemeket, különféle – iráni, balti, török, orosz stb. – jövevénytiszavakat, valamint belső keletkezésű – képzett, összetett, hangutánzó-hangfestő stb. – szavakat. A mordvin alapszókincs fennmaradó legalább 10%-ának az eredete ismeretlennek tekintendő.

ZAICZ GÁBOR

"Elhunytak – valahol Oroszországban" (Egy szomorú lista egynémely névtani tanulsága)

Az idézett címen ("Elhunytak – valahol Oroszországban") az Új Magyarország c. napilap 1992. március 25-től kezdődően 87 részben adta közre azt a névsort, "amely a háború alatt és után hadifogolyként, a GULAG börtöneiben, valamint a

kényszermunkatáborokban elhunyt magyarok fellelhető adatait tartalmazza" (Új Mo. 2/72: 9).

A névsorban található adatokkal kapcsolatban a közreadók a következőket látták fontosnak közölni: "A beérkezett nevek és születési helyek, esetleg lakcímek magyarra fordítása, rekonstruálása nagyon nehéz feladatot jelent, sok esetben egy-egy adat helyreállítása napokat, sőt heteket is igénybe vehet. A családi nevek is igen gyakran hibásan szerepelnek a névsorban, sőt olykor az adatok is hiányosak; sok esetben nincs feltüntetve a születési hely vagy év, az egykori lakhely vagy az elhunyt katona rangja ... Ahol az egyes adat helyett csillagot talál az olvasó, az az adat hiányát jelenti" (uo.).

Egy statisztika szerint, amely az Új Magyarország 1992. október 1-jei számában jelent meg, az első ötven közleményben 20.416 személy neve és adatai szerepeltek. Ennek alapján átlagosan egy közlemény 408,32 nevet, a megjelent 87 részlet (az utolsó az átlagos terjedelem felét teszi ki csupán) kerekítve 35.320 személyre vonatkozóan ad tájékoztatást.

A továbbiakban a teljes listáról azokkal foglalkozom, akik a *Hajdú* családnévet viselték. A rájuk vonatkozó adatok az újság 1992. június 6-i, 13-i, az 1993. január 9-i és 13-i számaiban található, összesen 82 személyt jelentenek. A 82 *Hajdú* családnév a teljes névanyagnak csupán 0,2%-a, a névegyüttes tanulmányozása mégis igen érdekes tanulságokkal szolgál.

A 82 személy 28 keresztnéven "osztozott", azaz 1–1 keresztnévet átlagosan (kis kerekítéssel) 3 személy viselt. A leggyakoribb keresztnév a *János*: 12-szer fordul elő, ez 14,63%; utána következik a *József* és a *Lajos* 8–8 előfordulással (mindkettő 9,76%), majd a *Mihály* 7 adata 8,54%. 4–4 személy viselte az *István* és a *Károly* nevet (mindegyik 4,88%), 3–3 *Béla*, *Ferenc*, *György*, *László*, *Péter* és *Sándor* szerepel az anyagban (3,67%). Az *András*, *Gábor*, *Illés*, *Imre*, és a *Pál* keresztnév 2–2 alkalommal kapcsolódik a *Hajdú* családnévhez, ez egyenként 2,44%. Csupán egy-egy személy neve volt *Antal*, *Árpád*, *Balázs*, *Bálint*, *Bence*, *Géza*, *Gottlieb*, *Gyula*, *Ignác*, *Kálmán* és *Vince*; ez külön-külön 1,22%.

A nevek hangrendi sajátosságai is érdekes tanulságokkal szolgálnak. A mély hangrendű *Hajdú* családnévhez ritkábban kapcsolódnak a magas hangrendű keresztnévek: 7 név 15 előfordulása tartozik ide, azaz egy-egy ilyen nevet átlagosan két személy mondhatott magáénak, amely lényegesen alacsonyabb, mint a korábban kimutatott 3 személy : 1 név arány. Leggyakoribbnak a mély hangrendű keresztnévek látszanak: 13 nevet 41 személy viselt. A kettő között helyezkedik el a vegyes hangrendű keresztnévek csoportja 8 név 26 előfordulásával.

A vegyes hangrendű keresztnévek további bontása érdekes módon ellentétes tendenciát tükröz. A mély hangrendű családnévhez 5 olyan keresztnév kapcsolódik, amelyben az első szótag magánhangzója magas, 15 személy viselt ilyen nevet. Az első szótagban mély magánhangzót 3 név tartalmaz, és 10 személynek volt ilyen szerkezetű a neve.

A *Hajdú* családnévűek közül 31-nek a születési (esetleg lakó-)helye ismeretlen (37,8%). A fennmaradó 51 személy (62,2%) születési helyéről a következőket lehet tudni: 7 személy (13,73%) esetében csak a megye ismert: ketten Pest megyéből

(3,92%), egy-egy pedig (1,95–1,95%) Borsod, Jász-Nagykun-Szolnok, Máramaros, Maros-Torda, valamint Szabolcs megyéből valók. A pontosan megadott 44 születési (illetőleg lakó-)helyből (86,27%) csupán néhány olyan van, amely több *Hajdú* családnevű személyt gyászolhat: Budapestről 3, Orosházáról, Karcagról, Mezőkövesdről és Zemplénagárdról 2–2 ilyen adatunk van.

A megyék szerinti összesítés szerint a legtöbben, 7 fő Pest megyéből, majd 6–6 fő Borsod és Szolnok megyéből való. 3–3 *Hajdú* családnevű személy szerepel a listán Békés, Csongrád, Szabolcs és Zemplén megyéből, 2–2 Bihar, Hajdú és Tolna megyéből.

Az is kiderül a listából, hogy a dunántúli megyék közül csak Tolnából (Felsőíreg és Dunaszentgyörgy), Baranyából (Egyházasharaszti) és Fejérből (Adony) tartalmaz adatokat. Bár a "listára kerülésnek" a háttérben csupán szomorú véletlen áll (mindazok, akikről ez az adat ismert, hadifoglyok voltak), azt aligha lehet teljesen a véletlen számlájára írni, hogy a *Hajdú* nevet viselők közül azok, akiknek a születési (illetőleg lakó-)helyük a legnyugatabbra esik, a Dunántúl keleti megyéiből származtak.

Szomorú történelmi tény, de még a névtudomány számára sem hagyható figyelmen kívül az a negatív tudnivaló az ilyen névlajstromokkal kapcsolatban, amit a közléssorozat záró beszélgetése során Menczer Gusztáv mondott: "...hozzávetőleg hétszázezer embert ejtettek foglyul és vittek ki az országból a szovjetek. Zsukov marsall 1945 végén hétszázötvenezer magyar hadifogoly elhelyezésére készült, s akkor hétszázezer volt a számuk. Egy kutató közlése szerint vasúti vagonokban mintegy hatszáznegyvenezer embert hurcoltak el. Végső soron körülbelül ötszáz–ötszázötvenezer hadifogolyról, hatvan–nyolcvanezer kényszermunkásról és ötvenezernél több, szovjet bíróságok által elítélt személyről lehet szó. Utóbbiak közül csupán háromezeröttszázan tudtak élve hazajönni. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága újra tárgyalta az ügyeket, és 99 százalékukat rehabilitálta ... Hozzávetőleg kétszáz–kétszázötvenezer magyar pusztult el úgy – sebesülten, éhezve, lerongyolódva –, hogy nem tudták számba venni őket" (Új Mo. 3/25: 12).

A vizsgálatban szereplő *Hajdú* családnevű személyek az alábbi településekből származtak (a településnév melletti számok megmutatják, hogy településenként hány adat van):

Adony 1, Balmazújváros 1, Berekböszörmény 1, Budapest 3, Csongrád 1, Dunaszentgyörgy 1, Egerfarmos 1, Egyházasharaszti 1, Felsőíreg 1, Gyoma 1, Heves 1, Hajdúszovát 1, Hódmezővásárhely 1, Karcag 2, Kiskunmajsza 1, Kisújszállás 1, Mezőcsát 1, Mezőhegyes 1, Mezőkövesd 2, Mezőnyárad 1, Mezősas 1, Mezőtúr 1, Nagykáta 1, Nyírábrány 1, Orosháza 2, Patóháza 1, Pusztaföldvár 1, Szeged 1, Szegvár 1, Tápióbicske 1, Tiszaladány 1, Tiszatarján 1, Tolcsva 1, Túrkeve 1, Újpest 1, Úri 1, Vasad 1, Zemplénagárd 2.

Meigyék (a csak megyenévvel lokalizálható adatok): Borsod 1, Jász-Nagykun-Szolnok 1, Máramaros 1, Maros-Torda 1, Pest 1, Szabolcs 1.

ZELLIGER ERZSÉBET